

USKRSNUĆE I ESHATOLOGIJA U 1. I 2. POSLANICI KORINĆANIMA

NIKOLA DOGAN
Teologija u Đakovu
Petra Preradovića 17
31400 Đakovo

Predavanje na znanstvenom skupu
Primljeno 20. 1. 1997.
UDK 227.07:232.97
236

Sažetak

I susovim uskrsnućem kršćanstvo stoji ili pada. To je najdublja biblijsko-teološka spoznaja. Stoga je i središnja tema Pavlova govora crkvenoj zajednici u gradu Korintu prije svega govor o uskrsnuću Isusa Krista od mrtvih. Isusovim je uskrsnućem već sada u ljudskoj povijesti prisutan konačni spas, zato se u povijesti može govoriti o već ostvarenom spasu u Isusu Kristu, koji se još mora ostvariti u smrti svakoga čovjeka. Po naravi svaki je kršćanin čovjek koji se nada eshatološkome spasu.

Prva i Druga Pavlova poslanica Korinćanima spadaju u velike, konstitucionalne poslanice za razliku od malih, pastoralnih poslanica. Velike ili konstitucionalne poslanice postavljaju osnovne Pavlove teološke misli u kojima se očituje njegovo razumijevanje cjelokupne povijesti spasenja. Male ili pastoralne poslanice, za koje se drži da nisu neposredno od Pavla, raspravljaju o konkretnim i životnim problemima pojedine Crkve.¹ Dakle, pred nama su dvije poslanice u kojima Pavao raspravlja o različitim problemima crkvene zajednice u gradu Korintu. Posebno mjesto u toj raspravi zauzima Pavlova rasprava o pitanjima uskrsnuća i eshatona.

Mogli bismo reći da se svi problemi u kojima se ovdje raspravlja mogu podijeliti u dvije skupine. Prva skupina odnosi se na probleme iz svagdašnje pastoralne prakse. Pavao tako raspravlja i daje odgovore na pitanja o razdoru i javnoj sablazni među članovima crkvene zajednice u Korintu, potom daje savjete o ženidbi, neženstvu i djevičanstvu. Poseban problem za korintsku zajednicu bilo je žrtvovanje i blagovanje mesa prinijetog poganskim idolima. Idolopoklonstvo spada u najteže vjerske pre-

kršaje. Od praktičnih stvari za svakodnevni život Pavao upozorava kako žene trebaju nositi veo na vjerskim sastancima. Pavao posebno upozorava kako je u vjerskoj zajednici važna ljubav među svim članovima, jer nisu dovoljni samo duhovni darovi.

Drugu skupinu problema u Prvoj Pavlovoj poslanici Korinćanima možemo svrstati u temeljne probleme same kršćanske vjere. U petnaestom poglavlju Pavao progovara o činjenici Isusova uskrsnuća kao temelju i same vjere i nade u Isusa Krista. Budući da je u kršćanstvu Isusovo uskrsnuće temelj njegova Božanstva, objava Božje ljubavi i mjerilo za crkvenost kršćanske vjere, Pavao taj problem postavlja kao prekretnicu u cijelom svom govoru. Štoviše, on će staviti pod znak pitanja i samu svoju službu Božjega apostolskog izabranika: "Ako li Krist nije uskrsnuo, onda je neosnovano naše propovijedanje, neosnovana je i vaša vjera. Tad izlazi da smo i lažni svjedoci Božji jer smo pokušali svjedočiti da je Bog uskrisio

1 Usp. H. SCHLIER, *Ekklesiologie des Neuen Testaments*, u: J. FEINER - M. LÖHRER (ur.), *Mysterium salutis. Grundriß heilsgeschichtlicher Dogmatik*, IV/1, Einsiedeln 1972, str. 101-215.

Krista, kojega nije uskrisio, ako zbilja mrtvi ne uskrsavaju" (1 Kor 15,14-15).

Možemo stoga reći da je Pavlova teologija ovdje na pravome ispitu. Jer, uskrsnuće je "teološki pradogađaj", "arhimedovska točka teologije" i "središnja orijentacijska točka" cjelokupne kršćanske teologije.² Druga poslanica Korinćanima samo će dodatno tumačiti ono što Prva poslanica konstitucijski postavlja. Pažnju moramo, dakle, usmjeriti petnaestom poglavlju Prve poslanice Korinćanima.

TEMELJ PAVLOVE TEOLOGIJE USKRSNUĆA

U 1. i 2. poslanici Korinćanima Pavao se obraća jednoj crkvenoj zajednici koja je nemirna, razdijeljena u stranke koje se međusobno bore i tako izazivaju sektaške nemire. Ta je crkvena zajednica nastala prije svega od obraćenika s poganstva na kršćanstvo čija je kultura pretežito helenistička. Takva kultura je očarana ljudskom "mudrošću", a manje poniznim likom Isusa Krista i njegovom spasiteljskom smrću na križu. Pavao u tom kulturološkom i civilizacijskom ozračju najavljuje i tumači kako su Božji putevi i mjerila drugačiji od ljudskih.³

Božji planovi nisu ispunjenje iščekivanja niti grčke mudrosti, ali niti židovskih očekivanja čuda. Zato Pavao jasno i glasno u svojim poslanicama Korinćanima tumači: ako želimo upoznati Božje putove, moramo gledati u Isusa Krista raspetoga. On je u svojoj poniznosti i siromaštvu pravi skandal, ali u Božjemu planu on je jedina prava mudrost: "Po njemu ste vi u Kristu Isusu, koji nam postade mudrost od Boga, pravednost, posvećenje i otkupljenje, da bude kako je pisano: Tko se ponosi, neka se u Gospodinu ponosi!" (1 Kor 30-31)

Čitamo li pažljivo Prvu Pavlovu poslanicu Korinćanima, zapaziti ćemo da se u njoj nalaze dva sloja Pavlova govora. Prvi je sloj uskrsna predaja na temelju koje Pavao upoznaje samu istinu o središnjem događaju iz Isusova života. Drugi sloj su Isusova uskrsna ukazanja. Evo toga teksta: "Predao sam vam najprije ono što sam primio: da je Krist, suglasno Pismima, umro za naše grijehe, da je pokopan, da je treći dan,

suglasno Pismima, uskrsnuo, da se ukazao Kefi, potom Dvanaestorici. Zatim se ukazao braći kojih je bilo zajedno više od pet stotina, od kojih većina još i sada živi, a neki su već pomrli. Potom se ukazao Jakovu, pa onda svim apostolima. A naposljetku ukazao se i meni kao nedonoščetu" (1 Kor 15,3-8).

Isusovu smrt na križu i njegovo uskrsnuće Pavao vidi kao temelj za radikalno novo shvaćanje života. Isusova smrt i uskrsnuće ostvaruju novi smisao stvarnosti i života uopće. Na taj način otuđeni čovjek ponovno nalazi svoje mjesto pred Bogom i u svijetu.

Pavao se u svome govoru poziva na autoritet, uskrsnu predaju koju je primio od drugih svjedoka tih događaja. Moramo ovdje malo konkretnije razjasniti važnost Pavlova teološkog izvora u govoru o uskrsnuću. Danas se ozbiljno drži da je to vjerojatno najstarija kateheza u Crkvi o Isusovu uskrsnuću. Prva je poslanica Korinćanima napisana vjerojatno oko godine 54. ili 55. To znači da je napisana barem deset godina prije Markova evanđelja i vjerojatno manje od trideset godina nakon svih događaja u vezi s Isusovom smrću i uskrsnućem. Isus je vjerojatno bio raspet oko 30. godine, a Pavlovo bi se obraćenje moglo odrediti u godini 33. Tri godine nakon toga on je posjetio Jeruzalem (usp. Gal 1, 18). Sve u svemu, to znači da je Pavao otprilike šest godina nakon Isusova uskrsnuća o tome pisao u Prvoj poslanici Korinćanima.⁴

Blizina samome izvoru uskrsne predaje daje Pavlu ovdje veliki autoritet. On se u razlaganju osnovne istine o kršćanstvu poziva na autoritet Pisama ("suglasno Pismima"). Potom iznosi temeljnu istinu iz Isusova života: Isus je umro za naše grijehe, on je pokopan, treći je dan uskrsnuo (r. 3-4). Ta tri elementa - smrt, ukop i uskrsnuće - čine

2 W. KÜNNETH, *Theologie der Auferstehung*, Gießen 1982, str. 300. Usporedi k tomu: P. CARNLEY, *The Structure of Resurrection Belief*, New York 1987.

3 Usp. G. IAMMARRONE, *Gesù il Cristo salvezza dell'uomo*, Roma 1981, str. 227-228.

4 Usp. G. COLLINS, *The Easter Jesus*, London 1980, str. 4.

za Pavla osnovne elemente govora o Božjoj objavi u Isusu Kristu. Vrlo važno mjesto daje Pavao svjedocima koji su to prvi iskusili, odnosno kojima se Isus ukazao: prvo se uskrsli Krist ukazao Kefi kao apostolskom prvaku, potom Dvanaestorici (r. 5).

Da bi to još jače potvrdio, Pavao ponavlja govor o ukazanju, vjerojatno kako bi na taj način autorizirao svoj govor o uskrsnuću. Uskrsli Isus se, dakle, ukazao i braći kojih je bilo više od pet stotina, potom Jakovu pa onda svim apostolima (r. 6-7). Kao krunu ukazanja Pavao spominje i vlastito iskustvo Uskrsloga: "A naposljetku, ukazao se i meni kao nedonoščetu" (r. 8).

Pavao je tako izložio autoritarne elemente uskrsne predaje, na kojoj gradi svoje viđenje i tumačenje tih događaja. Uskrsnuće je za njega temelj, osnova za svaki teološki govor. Štoviše, istina da je Bog uskrisio Isusa od mrtvih temelj je vjere. I tko tako vjeruje, taj je kršćanin.⁵ Tako je temelj i srž kršćanstva, kršćanske Crkve i Pavlove teologije poruka da je Isus iz Nazareta pobijedio grijeh i smrt, ustao od mrtvih te se ukazao učenicima.⁶ Ta istina postaje sadržajem apostolskog propovijedanja Radosne vijesti, Evanđelja.

PAVLOVI PROBLEMI

Pozivajući se na uskrsnu predaju koju je i sam primio, Pavao zapravo želi upozoriti na nešto drugo, što je za njega pravi problem i prava muka. Od svih nesporazuma koji su u korintskoj Crkvi nastali, jedan je ipak puno dublji i ozbiljniji od svih drugih. Evo njegovih riječi: "Ali, ako se propovijeda da je Krist uskrsnuo od mrtvih, s kojim pravom neki među vama tvrde da nema uskrsnuća mrtvih?" (1 Kor 15,12). Gledamo li Pavlove poslanice u cjelini, u njihovim problemima i diskusijama, uvidjet ćemo da je rasprava o uskrsnuću najozbiljnija i najteža.

Pavao se našao u situaciji da rješava mnoge praktične probleme, no ovdje je problem teološke i principijelne naravi. O rješenju koje će Pavao ponuditi ovisit će i sam život crkvene zajednice u Korintu. Neki su ismijavali i samu pomisao na uskrsnuće, neki su ga otvoreno nijekali,

neki pak raspravljali o značenju samoga pojma. Uvidjevši svu problematiku, Pavao napominje kako je Isusovo uskrsnuće ključ za shvaćanje samoga kršćanstva i kršćanskog propovijedanja. On sam prvo načelno govori o uskrsnuću mrtvih općenito, a s tim u vezi i o Isusovu uskrsnuću:

"Ako li nema uskrsnuća mrtvih, onda ni Krist nije uskrsnuo! Ako li nije uskrsnuo, onda je neosnovano naše propovijedanje, neosnovana je i vaša vjera. Tad izlazi da smo i lažni svjedoci Božji jer smo svjedočili da je Bog uskrisio Krista, kojega nije uskrisio, ako zbilja mrtvi ne uskrsavaju" (1 Kor 15,13-15).

Očito je da su u pitanju osnovne istine kršćanske vjere i apostolskoga nauka. Ako načelno ne postoji nikakva mogućnost da mrtvi mogu uskrsnuti, tada je apostolski nauk, a isto tako i vjera crkvene zajednice ne samo uzaludna, nego prije svega iluzorna i lažna. Ovu misaonu formulu Pavao će ponoviti još nekoliko puta te na taj način ukazati na važnost Kristova uskrsnuća za kršćansku vjeru (vidi: 1 Kor 15,16-19.29-33).

Možda malo po strani nalazi se Pavlova misao o čovjeku koji nema vjeru i perspektivu uskrsnuća. Pavao tvrdi: "Ako se samo u ovome životu uzdamo u Krista, najbjedniji smo od svih ljudi" (r. 19). Dakle, život svakoga čovjeka mora imati onu dimenziju života koja nadilazi puku datost njegove svakidašnjice.⁷ Očito da je pred Pavlovim

5 W. BEILNER, *Exegetisches Material zum 1. und 2. Korintherbrief*, Salzburg 1993, str. 143.

6 O samoj važnosti ovih redaka govori A. REBIĆ sljedećim riječima: "Gotovo svi prihvaćaju da su reci 3-4 najstariji sloj prvokršćanske predaje o Isusovu uskrsnuću, ali se mnogo raspravlja o tome da li reci 5-8 isto tako spadaju u taj najstariji sloj prvokršćanske predaje, ili su joj kasnije pridodani. Ima mnogo egzegeta koji misle da je lista ovih svjedoka nadodana nešto kasnije kao specifikacija glagola "ukazao se". Svakako, već reci 6b ("od kojih većina još i sada živi") i 8 ("a naposljetku, ukazao se i meni kao nedonoščetu") pokazuju da se Pavao nije osjećao odveć vezanim za doslovnost predaje koju prenosi, nego je slobodno ubacivao svoje dodatke." A. REBIĆ, *Isusovo uskrsnuće. Izvješća, vjera i činjenice*, Zagreb 1972, str. 66.

7 Vidi W. KASPER, *Der persönliche Gott. Antwort auf das Geheimnis des Menschen*, Freiburg 1979.

očima čovjek koji živi svakidašnjicu (imanciju), ali - jer mu ona nije dovoljna - stalno teži za nadsvakidašnjicom (transcendencijom).⁸ U tome traženju nadnaravnog, transcendentalnog svijeta za čovjeka je najteže iskustvo ono iskustvo koje mu veli da svojim silama i snagama on nije u stanju doći niti dostići transcendenciju. Zato Pavao upozorava kako je čovjek najbjeđnije biće ako se u Krista uzda samo u ovome životu.

Iz svega rečenoga možemo zaključiti kako je Pavao imao vrlo jakih razloga da se upusti u ovu raspravu. Tu nije tek neko od pitanja iz života crkvene zajednice, tu je pitanje u pitanju, odnosno pitanje biti ili ne biti kršćanin. Pavao ispravno razmišlja i za Korinćane tvrdi da je "bez ikakve vrijednosti vaša vjera" ako Krist nije uskrsnuo. Kristovo uskrsnuće prvi je i osnovni kamen temeljac u kršćanstvu, i ako njega nema, onda je čovjek u velikoj samozabludi. I sam Pavao se osjeća odgovornim za ljude koji vjeruju njegovome propovijedanju: "Ako li Krist nije uskrsnuo, onda je neosnovano naše propovijedanje" (r. 14). Neodgovorno je voditi ljude, govoriti im, njihove savjesti oblikovati i na koncu im reći: sve je to bila zabluda i laž! Pavao se boji ideološki zastranjenog čovjeka, jer njegov govor nije govor o nekoj istini, nego o prvoj istini za svakog čovjeka.

Stoga se Pavao vraća temeljnoj istini kršćanske vjere: vjeri u uskrsnuće mrtvih i vjeri da je Isus prvi uskrsnuo od mrtvih. Ovdje bismo morali upozoriti na jednu biblijsku činjenicu. Evanđelisti opisuju Isusovo javno djelovanje u kojemu je Isus ponajprije propovijedao i tumačio riječ Božju. Uz taj oblik njegova javnog djelovanja on je često činio i čudesa. Ipak, od svih njegovih čudesa ona koja su uskrisila neke mrtve zapravo su najzanimljivija. Možemo načelno reći da Isus nije nikoga uskrisio u pravome smislu riječi. On je neke mrtve pozvao ponovno u prijašnji život. Ti su ljudi nakon određenog broja godina života ponovno morali umrijeti. Jedini koji je prvi uskrsnuo od mrtvih jest Isus Krist, što je nešto sasvim drugačije od onoga što je oživljavanje. Ali, o tome nešto kasnije. Sada se vratimo

temeljnoj Pavlovoj teologiji uskrsnuća od mrtvih.

KRIST JE USKRSNUO OD MRTVIH

Nakon vrlo burnog raspravljanja s nekima koji ne vjeruju da je uskrsnuće mrtvih moguće, što kao posljedicu nosi i nemogućnost da je Isus uskrsnuo od mrtvih, Pavao iznosi pred Korintsku crkvenu zajednicu ispravnu i pravu istinu vjere. On veli:

"Ali sad, Krist je uskrsnuo od mrtvih. On je prvenac umrlih" (1 Kor 15,20). To je za Pavla temelj njegova govora i njegove vjere. Izraz "Ali sad..." označava u cijelom govoru temeljnu prekretnicu u Isusovu životu. Isus iz Nazareta bio je zasigurno veliko ime za suvremenike i znatiželjnike. Evanđelja nas izvješćuju da su ga mase pratile, da su za njim išli mnogi i iz bliza i iz daleka. Isto tako evanđelja nam svjedoče kako su ga neki prihvaćali iskreno i otvorena srca, dok su drugi gundali, prigovarali i mahali glavama. Sigurno je da su Isusove riječi i njegova čuda ostavljali snažan dojam na slušatelje kao i na same apostole. Međutim, sve u svemu nije to ono što Isusa čini jedinstvenim, posebnim i neponovljivim. To Pavao izražava kratkim uvodom u odgovor Korinćanima: "Ali sada..." Sve drugo je nevažno, najvažnije je da je Isus uskrsnuo od mrtvih i ukazao se svojim apostolima, nekim ženama i mnogim učenicima. Dogodilo se nemoguće u mogućemu, jer "uskrsnuće nije povratak u našu prostorno i biološki shvaćenu stvarnost, nego konačni spas cjelovitoga čovjeka u Bogu".⁹

Pavao odmah nastavlja i tumači čemu i zašto Isusovo uskrsnuće od mrtvih. Isus je utjelovljeni Bog. On je Bogočovjek. Njegovo utjelovljenje donosi onaj spas koji je prvi čovjek, Adam, izgubio i sam nije u mogućnosti ponovno ga ostvariti. Stoga Pavao i veli: "Budući da je po čovjeku došla smrt, po Čovjeku dolazi i uskrsnuće mrtvih. Jer

8 Usp. H. KESSLER, *Sucht den Lebenden nicht bei den Toten. Die Auferstehung Jesu Christi*, str. 32-33.

9 K. RAHNER, *Praxis des Glaubens. Geistliches Lesebuch*, Freiburg 1982, str. 28.

kao što u Adamu svi umiru, tako će u Kristu svi oživjeti” (r. 21-22).

Adam je ovdje znak ljudske ovozemne stvarnosti. Svaki čovjek, bez obzira na podrijetlo, društveni status, ime ili značaj mora umrijeti. To je istina i najteža spoznaja do koje čovjek dolazi, ali ona je istovremeno i najstvarnija stvarnost. Čovjek o svemu može sumnjati, sve može staviti pod znak pitanja, jedino o svojoj smrti ne može sumnjati i nju ne može staviti pod znak pitanja. Ona je svakome čovjeku jasna u njegovu najdubljem duhovnom i tjelesnom iskustvu. Novost je Pavlova govora u tome što on navješćuje jedno ime, ime novoga Čovjeka, novoga Adama, Isusa Krista. Čemu ta usporedba?

Pavao očito svojim slušateljima želi razjasniti kako ljudska narav, iako smrtna i propadljiva, ima perspektivu, ima budućnost, ima sigurnost. Novi Adam, Isus Krist uzima upravo tu smrtnu i propadljivu ljudsku narav kao svoju i u njoj čini čudo tako da čovjek može živjeti i preko one granice koja se zove ljudska smrt.

Pošto je razlučio uloge dvojice Adama, Pavao sada nastoji razjasniti kako on vidi i razumije sam redosljed uskrsnog događanja. Krist je jednostavno temelj svakoga govora o uskrsnuću od mrtvih, jer on je prvenac. Njegovi učenici i oni koji u njega vjeruju spasit će se o Isusovu ponovnom dolasku. A na koncu je velika kataklizma, opća propast svega. Uostalom čujmo samoga Pavla: “Svaki u svom redu: prvenac Krist, potom, u vrijeme njegova dolaska, Kristovi pripadnici. Zatim će doći svršetak, kada preda - pošto uništi svako poglavarstvo, svaku vlast i silu - kraljevstvo Bogu i Ocu. Da, on mora kraljevati, dok ne podloži svoje neprijatelje pod svoje noge.” (r. 24-25)

Svršetak kako ga Pavao vidi ima neobičnu sliku. Svako poglavarstvo, svaku vlast i silu Bog će u uskrsnuću uništiti. Idejno gledano Pavao ovdje govori o problemu onih struktura koje odbacuju Boga i Božji zakon i sve u ljudskome životu grade samo na razini ljudske moći i umijeća. Zapravo u tim je riječima skrivena definicija ljudske grešnosti, koja poradi oholosti i samodovoljnosti ne želi graditi svakidašnjicu na

temeljima kako to Bog određuje i želi. Grih je uvijek isključivost ljudske jednodimenzionalne stvarnosti. Jer, tek kad čovjek odbaci svoju narcisoidnu stvarnost i otvori se sili i snazi Božjoj, tek tada započinje Božje kraljevanje. Pavao spominje kako to kraljevanje isključuje bilo koju drugu silu i snagu, bilo kakav oblik drugoga kraljevstva. Božje kraljevstvo je kraljevstvo života, a ne smrti - poručuje Pavao.

Dolazimo do središnjeg izričaja Pavlove teologije uskrsnuća od mrtvih, a to je njegov govor o neprijatelju koji će biti posljednji uništen, o smrti.

SMRT JE NEPRIJATELJ ŽIVOTA

Kraljevstvo Božje koje Isus svojom smrću omogućuje ne bi bilo ostvarivo ukoliko još uvijek postoji umiranje i smrt. Iako mi ne znamo što je smrt, ona je naša stvarnost.¹⁰ Zato Pavao svoju teološku misao vodi do vrhunca i to izražava u misli kako je smrt ne samo najveći, nego i posljednji neprijatelj: “Neprijatelj koji će posljednji biti uništen jest smrt, jer sve je podložio pod njegove noge” (r. 26-27). Ovu misao Pavao će ponoviti u 55. retku kao trijumfalni usklik kojim se najavljuje novo vrijeme, vrijeme kraljevstva Božjega: “Gdje je, smrti, tvoja pobjeda? Gdje je, smrti, tvoj žalac?” Što označavaju te Pavlove riječi, u kom smislu je smrt posljednji neprijatelj?

Ljudski život se može odrediti na više načina: biološki, psihološki, sociološki i filozofski. Mi ćemo život tumačiti u okviru kršćanske biblijsko-teološke misli. Da bismo lakše shvatili tko je i što je čovjek, moramo prvo vidjeti što nam Sveto pismo govori o Bogu. Čovjek sebe može shvatiti samo i tek u relaciji prema svome Bogu. Bog je za čovjeka okvir u kojemu se prepoznaje, shvaća i vidi. Zato valja prvo

10 “Um gleich die wichtigste und grundlegendste zu nennen: der Mensch hat vom Tod keine unmittelbare Erfahrung... Der Tod kann von außen her nicht nachvollzogen werden. Ein jeder muß ihn ganz allein auf sich nehmen, muß und kann ihm nur einziges Mal begegnen.” L. BOROS, *Mysterium mortis. Der Mensch in der letzten Entscheidung*, Freiburg 1962, str. 13.

razjasniti tko je Bog, a potom u tome svjetlu shvatiti i čovjeka.

“Bog je Ljubav” (1 Iv 4,8.16) najkraća je definicija u biblijskom govoru o Bogu. To znači da je ljubav vrhunac biblijskog razmišljanja o Bogu. Sve što Bog čini, čini iz ljubavi. Sve je stvoreno iz ljubavi.¹¹ Božja narav je trojstvena, očitovana kao narav Boga Oca, Boga Sina i Boga Duha Svetoga. Ali ime koje sve tri osobe ujedinjuje i Boga čini Bogom jest ljubav. U kršćanstvu se za Boga ne govori prvotno kao o Savršenom biću, jer to nije njegovo posljednje i konačno ime. Božje ime je ljubav. I to ljubav koja se očituje kao trajna razmjena dobara među trima osobama. Stoga biblijsku spoznaju o Bogu možemo definirati kao spoznaju Boga koji je trojstvena ljubav. Čovjek je stvoren na sliku te trojstvene ljubavi i u stalnoj je težnji da sebe ugradi u Božansko zajedništvo ljubavi.¹²

Bog je, dakle, u svojoj naravi komunikacija među trima osobama. Taj osobni suodnos u Bogu označava se kao život u Bogu. Bog je Bog živih, jer je u sebi stalna i trajna komunikacija, relacija i ljubav, što sve označava pravi život. Život je stoga komuniciranje, suodnos osobe s osobom.¹³ Biti živ u biblijskom i teološkom rječniku označava biti u suodnosu, biti u relaciji prema drugima, prema osobama i njihovu životu.¹⁴ Iz tih riječi slijedi i značenje smrti, koja je nedostatak ili neostvarenost suodnosa s drugim ljudima. To je, dakle, ljudska smrt.

KRALJEVSTVO BOŽJE KRALJEVSTVO JE ŽIVOTA

Iz rečenoga slijedi da je prva i posljednja oznaka Božje naravi ljubav, koja se očituje kao vječna relacija u Bogu i po kojoj Bog sve stvara i za sebe određuje. Ljubav je stvarnost koja sve određuje, ona je smisao bića. “Bog kao odnos je ljubav i dinamika.”¹⁵ Na tu sliku stvoren je i čovjek kao slika Božja. Njegova potreba za komunikacijom s drugima, za relacijom s drugim osobama, njegovo biće kao biće stvoreno za personalni odnos i suodnos čini i njegovu religioznu narav. Ljudska religioznost upra-

vo upozorava na činjenicu po kojoj je čovjek biće relacija.¹⁶

U svojoj relacionalnosti kao osnovnoj ontološkoj strukturi čovjek je u trajnom traženju konačne relacije u kojoj se jedino može ostvariti. Njegovo ontološko i teološko dohodište je prema biblijskoj objavi Bog sam. Bog je za čovjeka ono konačno “Ti” u kojemu se ostvaruje puna relacija i puna osobnost čovjeka. Tek u Bogu čovjek postaje pravim čovjekom. Zato W. Kasper može s pravom reći da, ako se iz ljudskoga života ukloni Božja stvarnost, istovremeno se uklanja i smisao ljudske stvarnosti: “Božja smrt vodi u čovjekovu smrt.”¹⁷

Međutim, evanđelja navješćuju nove odnose između Boga i čovjeka. Središte svih evanđelja jest navještaj o kraljevstvu Božjemu u kojemu se ostvaruje osobno zajedništvo između Boga i čovjeka te čovjeka i čovjeka. Središte Isusova propovijedanja jest Radosna vijest o kraljevstvu Božjem.¹⁸ Što u sebi označava istina o

11 Usp. Th. FRANKE - M. KNAPP, *Creatio ex amore. Beiträge zu einer Theologie der Liebe*, Würzburg 1989.

12 G. M. ZANGHI, *Dio che è amore. Trinità e vita in Cristo*, Roma 1991, str. 78.

13 G. GRESHAKE, *Menschen als Berufung zur Gemeinschaft mit Gott*, u: A. BSTEH (ur.), *Der Gott des Christentums und des Islam*, Mödling 1978, str. 166-187.

14 “To be alive means existing in relationship with other people and things. Life is communication in communion. And, conversely, isolation and lack of relationship means death for all living things, and dissolution even for elementary particles. So if we want to understand what is real as real, and what is living as living, we have to know it in its own primal and individual community, in its relationship, interconnections and surroundings.” J. MOLTSMANN, *God in Creation. An Ecological doctrine of Creation*, London 1985, str. 3.

15 Usp. W. RABERGER, *Der strafende Gott - der liebende Gott. Gottesvorstellungen in Fundamentalismus und Pluralismus*, u: “Theologie der Gegenwart” 34(1991)1,11-26, ovdje str. 12.

16 Usp. J. RATZINGER, *Salz der Erde. Christentum und katholische Kirche an der Jahrtausendwende. Ein Gespräch mit Peter Seewald*, Stuttgart 1996, str. 23.

17 W. KASPER, *Der Gott Jesu Christi*, Mainz 1982, str. 23.

18 Usp. F. BÖCKLE, *Glaube und Handeln*, u: *Mysterium salutis* 5, str. 21-115.

kraljevstvu Božjem? Čovjek u kraljevstvu Božjem ostvaruje najdublje zajedništvo s Bogom, po kojemu ljudi postaju "dionici božanske naravi" (2 Pt 1,3-4). Čovjek teži za tim dioništvom u kojemu postaje i sam dionikom onoga života u ljubavi koji je u Bogu od vječnosti. U tom kontekstu valja čitati i Pavlove misli o konačnom stanju stvari u kojima će Bog biti "sve u svemu".¹⁹

Kraljevstvo Božje je kraljevstvo života i to snagom Božje ljubavi koja će od čovjeka otkloniti sve one zapreke koje ga na putu prema Bogu ograničavaju. U čemu se sastoji vječni život? Što je vječni život? To najbolje opisuje Ivanova knjiga Otkrivenja: "Evo stana Božjeg među ljudima! On će stanovati među njima: oni će biti njegov narod, i on sam, Bog bit će s njima. On će otrti svaku suzu s njihovih očiju. Smrti više neće biti; neće biti ni tuge, ni jauka, ni boli, jer stari svijet prođe" (Otk 21,3-4).

Sve te riječi opis su onoga što se zove pravi ljudski život. Kristovo uskrsnuće je zapravo čin kojim se Bog nastanjuje među ljudima ("Evo stana Božjeg među ljudima!"). Čovjek je živ samo onda kad je s Bogom. Odmah nakon tih riječi slijedi govor o značenju Božjeg stanovanja: "Smrti više neće biti!" Tamo gdje je Bog, tamo je život; a gdje je život, tamo ne može biti smrti - osnovna je poruka u ovim riječima. Što je za kršćane spas? Spas je novi život iz smrti koji Isus Krist svojom smrću i uskrsnućem omogućuje. Još konkretnije rečeno, spas je zajedništvo čovjeka s Bogom u kojemu se ljudska povijest ucjep-ljuje u Božansku povijest i sama postaje Božjom poviješću.²⁰

Na taj smo način zaokružili Pavlov govor o uskrsnuću od mrtvih i o uskrsnuću Isusa Krista od mrtvih. Nakon načelnih misli Pavao se pozabavio i raspravom o samoj naravi uskrsnuća od mrtvih. Pitanje je bilo što uskrsnuće u sebi znači. Je li to uskrsnuće duše od mrtvih ili je u to uključeno i uskrsnuće tijela? Jer Pavao spominje pitanja koja su mu postavljena: "Ali netko će pitati: Kako uskršavaju mrtvi? S kakvim se tijelom pojavljuju?" (r. 35). Pavao potom ulazi u samo razjašnjavanje tih pitanja.

ZEMALJSKO I NEBESKO TIJELO

Pavao nastoji svojim slušateljima rastumačiti što uskrsnuće znači. Mnogi su pritom pomišljali ili na buđenje od mrtvih i povratak u prijašnji život, ili na neki oblik nastavka dosadašnjega života. Pavao sve to skupa tumači na svoj način tako što upotrebljava usporedbu. Ovdje su spomenute tri vrste usporedbi koje Pavlu služe za razjašnjenje problema oko shvaćanja kako Isusova uskrsnuća tako i budućega sveopćeg ljudskog uskrsnuća.

"Ono što ti siješ ne oživljuje ako ne umre. I ono što siješ nije lik koji će se pojaviti, već golo zrno, recimo, pšenice ili kakva drugog sjemena." (r. 36-37)

Načelno, dakle, uskrsnuće nije povratak u prijašnje stanje, jer za to nema preduvjeta: čovjek mora umrijeti i, poput sjemena, strnuti. U tim se riječima nalazi i ono najbitnije. Uskrsnuće je novi Božji zahvat u ljudsku nemoć, u ljudsku raspadljivost i ograničenost. Dakle, samo u pravoj smrti očituje se i pravo shvaćanje uskrsnuća. Od strane čovjeka ne postoji nikakva mogućnost da sam nešto za sebe učini.

Pavao potom ulazi u samu raspravu o tome kako će to uskrslo tijelo izgledati, što će ono u stvari biti. I za tu raspravu Pavao upotrebljava paralelne pojmove: "Postoje i nebeska i zemaljska tjelesa, ali drugi sjaj imaju nebeska, a drugi zemaljska. Drugi je sjaj sunca, a drugi je sjaj mjeseca, a drugi sjaj zvijezda, jer se zvijezda od zvijezde razlikuje sjajem. Tako je i s uskrsnućem mrtvih: sije se u raspadljivosti, uskršava u neraspadljivosti; sije se u sramoti, uskršava u slavi; sije se u slabosti, uskršava u sili; sije se u tijelo zemaljsko, uskršava u tijelo duhovno." (r. 40-44)

Iz uskrsnuća se rađa novi čovjek, ne više zemljani čovjek, ne zemljani Adam, nego novi čovjek, duhovni čovjek, Adam s neba (r. 45-49). Da bi svojim slušateljima do

19 Usp. I. DUGANDŽIĆ, *Bog sve u svemu. Odnos Krista i Boga u Pavlovoj teologiji*, Zagreb 1996.

20 Usp. J. MOLTSMANN, *Der gekreuzigte Gott. Das Kreuz Christi als Grund und Kritik christlicher Theologie*, München 1972, osobito str. 184-267.

kraja sve rastumačio, Pavao upozorava kako kraljevstvo Božje prema kojemu svaki čovjek teži nije moguće ostvariti ljudskim silama, jer "tijelo i krv ne mogu baštiniti kraljevstvo Božje; niti raspadljivo baštini neraspadljivo" (r. 50). Bog je jedini gospodar života i smrti i Pavao tu istinu stalno naglašava i tumači. Židovi su uskrснуće očekivali u budućem životu, u eonu.²¹ Za kršćane uskrснуće se dogodilo već sada, tako da je budućnost već sada tu. Stoga je Isusovo uskrснуće početak našega eshatološkog uskrснуća.²²

Na koncu ovog poglavlja Pavao govori o dvama oblicima samoga uskrснуća. Oni koji su umrli u trenutku će uskrснуća ustati u neraspadljivosti za novi život, a oni koji su u trenutku uskrснуća još na životu, oni će biti preobraženi "jer treba da se ovo raspadljivo tijelo obuče neraspadljivošću i da se ovo smrtno tijelo obuče besmrtnošću" (r. 53). Sve to Pavao vidi kao očitovanje Božje sile i životne snage: "Mi uvijek i svuda na svom tijelu nosimo smrtnu patnju Isusove, da se na našem tijelu očituje i život Isusov" (2 Kor 4,10). Veliku važnost Pavao daje nutarnjem čovjeku koji se uskrснуćem objavljuje, jer vanjski čovjek propada: "Naprotiv, ako se i raspada naš vanjski čovjek, ipak se naš nutarnji čovjek obnavlja iz dana u dan" (2 Kor 4,16).

Međutim, kod Pavla nalazimo još jednu važnu činjenicu. On, naime, izražava težnju prema što bržem ostvarenju uskrснуća. Njemu je to sve skupa pomalo sporo, nestrpljiv je i zato veli: "I zato uzdišemo i vruće želimo da budemo obučeni u naš nebeski stan; tako obučeni nećemo se naći goli. Uistinu, mi koji živimo u ovom šatoru uzdišemo u tegobi što se ne želimo svući, nego na ovo obući drugo, da tako život proguta ono što je smrtno" (2 Kor 5,2-4). Te su riječi bliske onima u Poslanici Efežanima, gdje Pavao govori kako se kršćani trebaju svaki dan obnavljati tako što će sa sebe skidati i odlagati staroga čovjeka, te oblačiti novoga čovjeka "stvoren na sliku Božju" (Ef 4,22-24).

Da bi cijeloj ovoj temi i diskusiji o njoj dao zaokruženo viđenje, Pavao podsjeća da je to područje kršćanske vjere, a ne umne

spoznaje i gledanja: "Krećemo se, naime, u području vjere, a ne u području gledanja" (2 Kor 5,7). Time smo zaokružili Pavlov govor u dvjema Poslanicama Korinćanima o problemu uskrснуća od mrtvih i Isusova uskrснуća. Pokušajmo sada napraviti pregled svega do sada rečenoga.

ESHATOLOGIJA JE TEMELJ KRŠĆANSKOGA VJEROVANJA

Kršćanstvo stoji i pada sa stvarnošću Isusova uskrснуća od mrtvih. To je temeljna istina koju je Pavao shvatio i koju tako žustro propovijeda i navješćuje. Istovremeno je činjenica Isusova uskrснуća onaj kriterij koji Isusa čini uistinu objaviteljem Božjim. Sva četiri evanđelja, iako u sebi različita, navješćuju upravo tu prvu i posljednju istinu: Isus iz Nazareta, rođen od Djevice Marije, osuđen od Poncija Pilata na smrt, na križu raspjet, treći je dan uskrснуo od mrtvih.²³ Sve drugo što Crkva propovijeda samo je razlaganje te središnje istine. Pred tom činjenicom svaki kršćanin mora dati jasan odgovor vjeruje li u tu istinu ili ne, prihvaća li je ili ne.

Za kršćanina ta je istina od prvotne važnosti. Svaki je čovjek u procesu rasta i sazrijevanja. On je u traženju svoga osobnoga identiteta. Čovjek nije dovršeno biće, on je još na putu prema sebi samome. Isto tako i svijet, priroda u kojoj čovjek živi nije dovršena, nego se stalno mijenja i traži svoj

21 Bliža literatura o toj temi: M. KEHL, *Eschatologie*, Würzburg 1986; G. GOZZELINO, *Nell'attesa della beata speranza. Saggio di eschatologia cristiana*, Torino 1993; M. BORDONI - N. CIOLA, *Gesù nostra speranza. Saggio di eschatologia*, Bologna 1988; G. CANOBBIO - M. FINI (ur.), *L'eschatologia contemporanea. Problemi e prospettive*, Padova 1995.

22 W. BEILNER - M. ERNST, *Unter dem Wort Gottes. Theologie aus dem Neuen Testament*, Thaur 1993, str. 118.

23 "Alles, was in den Evangelien über Jesus gesagt wird, ist vom Licht der Auferstehung erhellt und verständlich. Jede Geste Jesu, seine Aussagen und Handlungen (zum Beispiel die Taufe) gewinnen dadurch größere Tiefe." B. LAUERT, *Jesus, der Christus*, u: P. EICHER (ur.), *Neue Summe Theologie - Der Lebendige Gott*, Freiburg 1988, str. 165.

konačni oblik. U svemu vlada zakon propadljivosti, ograničenosti i smrtnosti. Uskrsnuće je obećanje da čovjek i njegova priroda, svijet oko njega imaju jednu perspektivu: budućnost Božjeg životvornog očitovanja, uskrsnuća i eshatona.²⁴

Tako kršćanin koji vjeruje u uskrsnuće mrtvih i koji u vjeri prihvaća da je Isus uskrsnuo od mrtvih postaje čovjek nade. On se nada da će u budućnosti ostvariti sebe u potpunosti i da će konačno biti cjelovit i smiren.²⁵ Teolog Moltmann smatra da je za kršćanstvo najvažnije vjerovati u budućni život koji "već sada" osmišljava življeni život. Biblijski je Bog Bog obećanja, a Isusovo uskrsnuće je temelj svih obećanja, koja na taj način postaju uprisutnjeni eshaton u povijesti.

U središtu kršćanstva, prema Pavlovoj teologiji, nalazi se govor o Isusovu križu, njegovoj smrti i uskrsnuću. Da bi se u kršćanstvu moglo o Bogu govoriti, valja krenuti od povijesti Isusa Krista. Križ je jednostavno mjesto ("*Locus theologicus*") na kojemu se Bog objavljuje u najeminentnijem smislu riječi. Međutim, križ bez uskrsnuća je besmislen. I stoga je Isusovo uskrsnuće od mrtvih temelj i osnova kršćanske nade i eshatologije. Kršćanin zna da ima sigurnu budućnost, jer mu to Bog obećava i u Kristu već sada ostvaruje.

Isusovo uskrsnuće nije jedna od ljudskih mogućnosti, ono se prihvaća kao nada protiv svake nade. U uskrsnom Kristu pojavilo se ono što će u konačnici svaki čovjek postati: preobražen i ucijepljen u suživot s Bogom. Biblijsko poimanje života je stoga eshatološko poimanje života. Ono u svakom trenutku teži budućnosti. Zato je kršćanin prije svega čovjek nade, koja se oslanja na vjeru u uskrsnuće mrtvih i Isusovo uskrsnuće.

Sama činjenica Isusova uskrsnuća od mrtvih može se kratko izraziti u sljedećim točkama: 1. Uskrsnuće je temelj vjere u Božju budućnost, jer na križu raspeti i umrli Isus živi. 2. Ono isključuje bilo kakvu primisao na oživljavanje mrtvih, jer uskrsnuće je novo stvaranje života, prema Božjim riječima "Evo, sve činim novo". 3. Na tom temelju počiva Isusovo naviještanje

kraljevstva Božjega u kojemu će "Bog biti sve u svemu". 4. Isusovo je uskrsnuće anticipacija budućega uskrsnuća za svakoga tko u njega vjeruje. 5. Na temelju te istine kršćani su pozvani da svijet preobrazu svojom vjerom i novu mu nadu utisnu za budućni život.²⁶

Isusovo uskrsnuće govori da je Isus Krist Sin Božji spas za čovjeka.²⁷ Pavlova je teologija po svojoj naravi soteriološka, jer trajno govori o spasu koji Krist daruje čovjeku. Tako je njegova kristologija sva prožeta soteriologijom.²⁸ I za život Crkve Kristove Isusovo je uskrsnuće temelj i oslonac. Događaji oko Isusova uskrsnuća i kasniji događaji oko Duhova za Crkvu su od prvorazrednoga značenja. Jer, nakon Isusove smrti učenici su se razbježali, a njegova ukazanja nakon uskrsnuća ohrabruju raspršene da se ponovno vrate i započnu veliko djelo naviještanja.²⁹ I sam Pavao, svjestan svih tih činjenica, upozorava: "Jer, ako ustima ispovijedaš da je Isus Gospodin i srcem vjeruješ da ga je Bog uskrisio od mrtvih, bit ćeš spašen" (Rim 10,9).

Gledajući važnost i značaj 1. i 2. poslanice Korinćanima, možemo reći da su one temeljne za poslanje i misionarski život Crkve. U njima se očituje i razlaže temelj i osnova kršćanskoga vjerovanja i kršćanske

24 Usp. M. KEHL, *Eshatologie*, Würzburg 1988, str. 47.

25 Usp. J. MOLTSMANN, *Theologie der Hoffnung. Untersuchungen zur Begründung und zu den Konsequenzen einer christlichen Eshatologie*, München 1969.

26 Usp. J. MOLTSMANN, *Gott und Auferstehung. Auferstehungsglaube im Forum der Theozeefrage*, u: J. MOLTSMANN, *Perspektiven der Theologie. Gesammelte Aufsätze*, München 1968, str. 43.

27 Usp. K. H. OHLIG, *Fundamentalchristologie. Im Spannungsfeld von Christentum und Kultur*, München 1986, str. 76-77.

28 "Die paulinische Christologie ist vor allem soteriologisch bestimmt; es geht um die Rettung des Menschen und die Heimholung der Welt durch Christus." R. SCHNACKENBURG, *Neutestamentliche Theologie. Der Stand der Forschung*, München 1965.

29 Usp. K. LEHMANN, *Der Ursprung der Kirche und Jesus Christus*, u: W. SEIDEL, *Kirche - Ort des Heils. Grundlagen - Fragen - Perspektiven*, Würzburg 1987, str. 26-27.

prakse nade. Osobito je to važno za suvremenu evangelizaciju i katehizaciju mladih generacija u Crkvi. Crkva mora danas tražiti načine i sredstva da istinu o uskrsnome Kristu navijesti odgovarajućim jezikom.³⁰ Jer, i danas se često može susresti slučaj da je znanje suvremenog čovjeka o osobi Isusa Krista slično znanju crkvene zajednice u Korintu. Stoga je važno znati jasno i sustavno razložiti kršćansku istinu o uskrsnome Bogu u Isusu Kristu. Poslanice Korinćanima mogu u tome zahvatu puno pomoći.

Stoga i teološka definicija važnosti i značaja Isusova uskrsnuća za navještaj spasonosne Radosne vijesti glasi: "Extra resurrectionem nulla salus" ("Izvan uskrsnuća nema spasa").³¹

30 Šira rasprava o toj tematici može se naći u: N. DOGAN, *Utjelovljenje i vazam. Odrednice prisutnosti i evangelizacijsko-katehetskog djelovanja Crkve*, u: "Kateheza" 13(1991)1, 20-34.

31 W. KÜNNETH, *nav. dj.*, str. 300.